

## مروری بر «خاطرات آیت‌الله سیداحمد علم‌الهدی»

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، رویکردی تازه و جدی به تاریخ معاصر شده است و نحله‌های فکری با اهداف و مقاصد مختلف در صدد جریان‌سازی ویژه بر اساس منویات خویش برآمده‌اند.

در این میان، نقد آثار قبلی، انتشار پژوهش‌های تازه، جمع‌آوری و تدوین اسنادی که پس از انقلاب در جاهای مختلف انتشار یافت یا افراد آن را در اختیار دیگران قرار دادند، یا سازمان‌ها و نهادهای مختلف در اروپا و آمریکا منتشر کردند، یا از طریق مطبوعات به جامعه سرازیر شد، رونقی بسزا یافت.

یکی از بازارهای گرم این رویکرد در حوزه گفته‌های کسانی است که دستی کوتاه یا بلند یا تمام‌قد در تحولات اجتماعی و سیاسی معاصر، به ویژه در بیش از نیم قرن اخیر داشتند. این گفته‌ها بر اساس اصطلاح متداول در خاطرات می‌آید؛ خاطراتی که بیش از کتبی بودن، شفاهی است. یعنی گفتار ضبط شده روی نوار، پیاده و از سوی گوینده یا با اجازه او از طرف دیگری بازبینی (و شاید ویرایش) شده است.

خاطرات که بیشتر، از چشم گوینده خاطره دیده می‌شوند، در حقیقت رویدادهایی‌اند که در اکثریت قریب به

اتفاق آن‌ها گوینده، خود حضور جدی و به نوعی در ظهور یا رشد و نمو آن‌ها دستی دارد. خاطرات شخصی گرچه در حوزه اجتماعی و سیاسی معنا می‌یابند (با عنایت به هدف این بحث) و به تاریخ متصل می‌شوند، اما صورت عینی تاریخی ندارند و به بیان بهتر به تنهایی سند تاریخی محسوب نمی‌شوند مگر با گذشتن از فیلتر یک تحقیق میدانی یا پژوهشی مشخص که بتواند هر بخش خاطره را با پشتوانه اسناد بیرونی و هم‌ارز، واقعیت عینی ببخشد و آن بخش‌ها را از حالت و موقعیت خاطره شخصی صرف، به موقعیت و جایگاه تاریخ و تاریخی برکشد.

اما هر یک از خاطرات به تنهایی می‌توانند مواد خام و بعضاً موقعیت بالفعل روایت تاریخی و حتی سند تاریخی راهگشا و روشنگری باشند که در کنار دیگر روایت‌ها و خاطرات به دلیل تکرار، ارزش استناد بیابند.

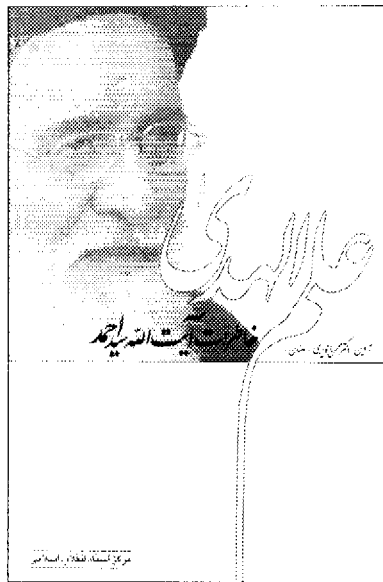
برخی از خاطرات (شفاهی) به دلیل چشم‌اندازی که مصاحبه‌گر، یا با توافق با مصاحبه‌شونده تصویر می‌کند، می‌تواند به صورت تاریخ شفاهی باشد؛ زیرا در آن، مصاحبه‌گر حداقل بخش‌های مهمی از گفته‌های مصاحبه‌شونده را با اسناد بیرونی و گفته‌های دیگران محک می‌زند و به

صورت نقد حضوری، عبار آن را آشکار می‌کند. چنین خاطراتی فقط خاطره یک فرد نیستند بلکه سنجش آن خاطرات نیز خواهند بود که در این صورت ارزش زمانی، مکانی و مصالح آن افزایش می‌یابد.

این نوع خاطرات در میان خاطرات شفاهی منتشر شده در ایران کم است. اما اصل گردآوری و تدوین و انتشار خاطرات (شفاهی یا کتبی) کاری در خور تحسین به حساب می‌آید، به ویژه که به یک جریان مهم تبدیل شده و راه مورخان حرفه‌ای را برای استفاده از این مصالح و مواد خام فراوان برای تدوین تاریخ معاصر تا حد زیادی هموار کرده است و کمک شایانی به مورخان در حوزه تخصصی به حساب می‌آید.

«خاطرات آیت‌الله سیداحمد علم‌الهدی» از این جنس خاطرات است که می‌تواند در زمره مواد خام در کنار دیگر مواد خام تاریخ معاصر مورد استفاده و ارزیابی قرار گیرد و البته هر کتاب خاطره، زندگی‌نامه (بیوگرافی) آن شخص نیز به حساب می‌آید.

در این کتاب نیز ما با زندگی‌راوی و خانواده‌اش در نسای عمومی آشنا می‌شویم. وی به چگونگی تحصیل خود



باز می‌گوید؛ دانشگاهی که اکنون یکی از قطب‌های آموزش و پرورش نیروهای کارآمد در حوزه علوم انسانی (البته در چند رشته) به حساب می‌آید.

در بخش پیوست‌ها، ابتدا چند سند مکتوب و تصاویری می‌آید. بعد کتابنامه و آن گاه نمایه تدوین شده است.

تدوین این خاطرات را یکی از شاگردان آیت‌الله سیداحمد علم‌الهدی، دکتر محسن الویری (خندان) در دانشگاه امام صادق<sup>(ع)</sup> به عهده داشت که هنگام تدوین، عضو هیئت علمی همین دانشگاه بود.

این کتاب را انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی به عنوان یکی از موضوعات «طرح تدوین تاریخ انقلاب اسلامی» منتشر کرد.

در این کتاب با آثار آیت‌الله علم‌الهدی در قالب کتاب‌های چاپ شده نیز آشنا می‌شوید. اولین اثر ایشان درباره امام زمان (عج) و موضوع عمر آن حضرت است که به گفته نویسنده رساله‌ای است در رد شبهه‌های مردوخ کوهستانی در این زمینه همین کتاب است که سیداحمد علم‌الهدی را طرف توجه آیت‌الله میلانی می‌کند.

این کتاب در سه فصل نظام یافت که در فصل اول به دوران اولیه زندگی و تحصیل آیت‌الله سیداحمد علم‌الهدی پرداخته می‌شود (محیط خانواده، آغاز علم آموزی، ملبس شدن به جامه روحانیت، دروس طلبگی، نوشته‌ها و آثار و حوزه علمیه و مسائل فرهنگی).

فصل دوم تشریح دوره فعالیت‌های مبارزاتی است (فعالیت‌های تبلیغی، مرحله جدید مبارزه، روحانیون مشهد و انقلاب اسلامی، انتقال به تهران در شهریور سال ۵۳، آغاز فعالیت در مسجد امام صادق<sup>(ع)</sup> در خیابان ۱۷ شهریور کنونی، ارتباط با امام و سفر به عراق و تشدید مبارزه و پیروزی انقلاب).

فصل سوم به دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی بازمی‌گردد و فعالیت علم‌الهدی را در مسئولیت کمیته منطقه ۱۰ به طور مشروح بیان می‌کند که خواندنی است. بعد هم موضوع منافقین مطرح می‌شود و در نهایت «راه‌اندازی دانشگاه امام صادق<sup>(ع)</sup>» که وی چگونگی شکل‌گیری این دانشگاه را بیان می‌کند. علم‌الهدی این ماجرا را از «پنجم شهریور سال ۱۳۶۱» آغاز می‌کند و تا شکل‌گیری کامل آن دانشگاه و فراز و نشیب آن را

که نشانگر زاویه فراخی از وضعیت تحصیل در حوزه علمیه (مشهد) و وضع تبلیغ دینی در کشور است اشاراتی می‌کند که به صورت یک روایت دست اول قابل اعتناست.

آنانی که تاریخ حوزه‌های علمیه در ایران را پی می‌گیرند، می‌دانند که حوزه علمیه مشهد وضع متفاوتی با حوزه علمیه قم و دیگر حوزه‌ها داشت و هنوز هم جریانی از آن رودخانه در مشهد جاری است. لذا اشاراتی که به موقعیت آیت‌الله میلانی یا شیخ مجتبی قزوینی می‌شود، اشاره به حاق وضعیت حوزه علمیه در مشهد است که به عرصه مبارزاتی و سیاسی معاصر به ویژه از سال ۱۳۴۲ به بعد نیز ارتباط وثیق می‌یابد.

اما آن چه از جمله درباره نظام و سازمان حوزه علمیه می‌گوید منحصر به مشهد نیست بلکه در قم و در شهرهای دیگر نیز چنین وضعیتی بود و لذا فراگیر می‌نماید که بعدها افرادی مثل استاد مرتضی مطهری در گفتارها و نوشتارهای خویش بحث‌های اساسی را درباره سازمان و نظام حوزه‌های علمیه و روحانیت شیعه مطرح می‌کنند.

## «پرسمان قرآنی، امر به معروف و نهی از منکر»



«بهترین بودن» در میان امت هاست: «کنتم خیر امة اخرجت للناس تمارون بالمعروف و تنهون عن المنکر». پس از آن به «عواقب ترک» این عمل لازم در آیات ۷۸ و ۷۹ سوره مائده اشاره شده است:

«از میان بنی اسرائیل آنان که کفر ورزیدند، به زبان داوود و عیسی بن مریم مورد لعنت قرار گرفتند. این کیفر از آن روی بود که عصیان ورزیده و از [فرمان خدا] تجاوز می‌کردند [و] از کار زشتی که آن را مرتکب می‌شدند، یکدیگر را نهی نمی‌کردند. راستی چه بد بود آن چه می‌کردند.» (۹۴) این دو مورد مربوط به فصل پنجم با عنوان «آثار امر به معروف و نهی از منکر» است.

در نهایت فصل پایانی - ششم - «پاسخ به پرسش‌های کلی و فرعی» است. در این فصل کتاب‌هایی برای تحقیق بیشتر علاقه‌مندان معرفی شده و این که «آیا خداوند در آیه ۱۶ سوره اسراء به منکر امر کرده است؟» که طرح موضوعی جالب است و می‌توان آن را در صفحات ۱۰۴ و ۱۰۵ مطالعه کرد. از جمله، با استناد به تفسیر راهنما و تفسیر المیزان آمده است که در این آیه «امر به فسق به معنای برخوردار کردن آن‌ها از نعمت و ایجاد زمینه فسق بیشتر آنان است که خود نوعی عذاب به حساب می‌آید، نه فرمان دادن به فسق و فجور»

می‌توان نتیجه گرفت که احاطه به

پرسش را در ۶ فصل کتاب تدوین کردند و پاسخ را ذیل هر سؤال آوردند.

فصل اول به پرسش‌های مربوط به «تعریف امر به معروف و نهی از منکر» اختصاص یافته و در آن از جمله به تعریف، وجوب، شناخت و مصادیق امر به معروف و نهی از منکر در قالب سؤال و جواب توجه شده و شامل ۹ سؤال و جواب است.

«اهمیت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر» به همراه ۸ سؤال و ۸ پاسخ فصل دوم را تشکیل می‌دهد که در آن مواردی مانند تعابیر آیات از این موضوع، واجب عینی یا کفایی بودن آن، اهمیت آن، معنای موضوع مورد نظر در آیات ۶ و ۱۶۴ سوره انعام و ارتباط آن با آرای دیگران آمده است.

در فصل سوم علاقه‌مندان می‌توانند با «شرایط و آداب امر به معروف و نهی از منکر» آشنا شوند.

«مراحل امر به معروف و نهی از منکر» در فصل چهارم با زیرمجموعه‌ای از موضوع‌ها مانند مراحل این کار، رضایت قلبی نسبت به گناه دیگران، وظیفه ما در برابر منکرات دوستان، وظیفه حکومت اسلامی نسبت به این فرضیه و تداخل وظیفه حکومت و مردم آمده است. به «پاداش امر به معروف و ناهی از منکر» از نظر نویسندگان در آیه ۱۰۴ سوره آل عمران پرداخته شده و آن «دریافت افتخار

«حوزه‌های علمیه، سنگربانان شریعت نبوی و پاسداران اندیشه علوی، پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و شبهات اعتقادی را اصلی‌ترین رسالت خود دانسته و همواره این نقش خطیر را به زیبایی ایفا کرده‌اند.» «گروه پاسخ به پرسش‌های قرآنی» مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات اسلامی، یکی از واحدهای برخاسته از حوزه علمیه، در سال ۱۳۷۷ با هدف پاسخ‌گویی به پرسش‌های قرآنی کار خود را آغاز کرد.

حاصل تلاش این گروه، پاسخ‌دهی به بیش از ۵۵ هزار پرسش در زمانی کمتر از هفت سال است. تنوع و گستردگی پرسش‌ها که از حدود ۲۰۰ شهر از سراسر کشور ارسال شده است، رابطه مطلوب این مرکز با قشرهای مختلف جامعه اسلامی را نوید می‌دهد. از آن جا که این پرسش‌ها از متن جامعه برخاسته و می‌تواند نمایانگر شبهات و پرسش‌های اعتقادی رایج عصر ما باشد، گروه پاسخ به پرسش‌ها و شبهه‌های قرآنی تصمیم گرفت، این پرسش‌ها را در مجموعه‌های موضوعی و صنفی مستقل چاپ و منتشر کند و در دسترس جویندگان حقایق دینی قرار دهد.» (۱۱)

کتاب «پرسمان قرآنی: امر به معروف و نهی از منکر» از جمله محصولات همین گروه است که ضمن دسته‌بندی پرسش‌ها و آوردن پاسخ‌های کوتاه و روشن، ۴۰